

NAŠI ZAPISKI.

SOCIALNA REVIIJA.

Št. 1. (Januvar)

LETO IX.

VSEBINA:

UVODNIK. — DR. EDVARD BENEŠ: POLITIČNI
NARODNOSTNI SPORI. — A. A. B.: O LEPOTI
ČLOVEŠKEGA TELESA. — DR. DRAGOTIN LON-
ČAR: IZ LITERARNE IN POLITIČNE KORESPON-
DENCE DR. JOSIPA VOŠNJAKA. — PREGLED:
DRUŽBA SV. CIRILA IN METODA IN LEGA NA-
ZIONALE. — ŠOLSTVO. — NAČRTI IN PREDLOGI.
-) — IZ ČASOPISOV IN REVIJ. — DOŠLE KNJIGE. -(

UREDNIK IN IZDAJATELJ: Dr. ANT. DERMOTA V GORICI.

- - - LASTNIK: KONZORCIJ NAŠIH ZAPISKOV. - - -

V GORICI 1912.

TISKARNA: „GORIŠKA TISKARNA“ A. GABRŠČEK.

030023733

Naši Zapiski izhajajo vsakega 1.
v mesecu.

Naročnina: Za Avstro - Ogrsko
za vse leto 5 K s poštnino vred,
za pol leta in za četrt leta so-
razmerno; za Nemčijo 5 K 80 v.,
za ostale države 6 K 40 v. —
Posamezna številka 42 v.

Rokopisi in časopisi v zameno
naj se pošiljajo na uredništvo,
naročnina in reklamacije pa na
upravo Naših Zapiskov v Gorici.

Čitateljem „Naših Zapiskov“

uljudno priporočam svojo knjigovoznico za vsako-
vrstna naročila v mojo stroko spadajočih del. —
Izdelujem tudi vsakemu ukusu ugajajoče okvirje
za podobe i. t. d., ter jamčim za solidno in točno
..... postrežbo po zmernih cenah. ....

Anton Zupančič,
knjigovez,
Ljubljana, Slomškova ul. 31.

A circular stamp or seal, partially visible in the bottom right corner of the page, containing illegible text.

V Gorici 27. XII. 1911.

Božična razmotrivanja slovenskih političnih časopisov in strank so se nekako zlila v harmoničen zvok: iz vseh je donelo polno optimizma in upanja. Opravičeno ali neopravičeno — o tem ne odločujemo, ker je vse to v sedanjosti silno subjektivno zabarvano; nemogoče je pa danes govoriti, kaj poreče poznejša sodba zgodovine, ko se bo odkrižala balasta brezpomembnih trenutnih dogodkov ter upoštevala zgolj ono, kar je upoštevanja vredno. Upanje in optimizem torej onim, ki ga potrebujejo!

Kakšna je situacija dejansko po mili naši domovini? Kratek je odgovor: Kakor bi se bila na glavo postavila.

Ta situacija ima pravzaprav dvojno lice: eno domače, eno za Dunaj; eno kmečko, eno gosposko.

So ljudje, ki dvomijo in ugibajo, katero lice je pravo? Kakor bi bilo treba in vredno ugibati! Kakor da ne bi na prvi hip spoznal kmeta, četudi je v cilindru in fraku, da prihaja šele prvič izpod vaškega zvonika!

Pravo lice naše slovenske politike je kmečko, je domače; drugače je njegovo dunajsko, gosposko lice. Seveda najraje kaže svoje dunajsko lice — kot vsak bahaški parvenij, sram ga je svojega domačega obraza, ali vsaj skrivati ga hoče.

Saj bi bila vsa tradicija slovenske politike desauvirana, če bi bilo drugače! Doma je slovenska politika — kar je »merodajne«, seveda — udana vladi, ali vsaj odvisna od vladne milosti. Doma je lahko vladna, ker vlada nima tako izlahka druge opore, ki jo vendarle rabi. Na Dunaju pa bi rada bila vladna te naša »merodajna« slovenska politika, toda ne marajo je. In vendar se je toliko pomujala in vsiljevala! Še lepa ženska, ki se vsiljuje, je zoprna, ne vzbuja razkošja in veselja: kaj šele politika, ki se vsiljuje ...

Bridka mora biti zavest slovenskih vodilnih politikov: polni so dobre volje, da bi služili vladi, trudijo se faktično zanjo, pomagajo ji v stiskah in težavah — toda priznanja od nikoder ni! Skoro enako kot delavec, ki je čvrst in zdrav in dela želján, pa ne more najti dela, ali če ga najde, ni za njega plačila ... Ubogi slovenski politiki, ubogi v svoji brezposelnosti!

Pa še nekaj je zanimjivega: slovenski «merodajni» stranki sta si pravzaprav zamenjali vlogi: Klerikalna je doma z vlado in pri vladi, na Dunaju pa brez vlade in sama, zapuščena; liberalna je doma v opoziciji proti vladi, na Dunaju pa hodi z vladno večino ...

Kako je to mogoče? Ali naj — če opažamo, da se kaj takega dogaja na zelenem drevesu — vprašujemo po načelih, ki vodijo slovensko politiko? Ne vidimo jih, da bi jih uveljavljali v praktični politiki. — Ali naj si razlagamo z oportunizmom, ki menda najbolj veseli obe stranki? Toda za oportunizem sta obe stranki preneokretni: ni ena ne druga ne pozna meje pri uveljavljanju načel in oportunizma — tako da je oboje zmešano. Tej mešanici pa bi menda nekateri radi dejali — po mladočeškem vzoru — pozitivna politika. A to je pozitivna politika, da se bogu smili! Uspehov ne rodi ne tu ne tam, na Dunaju ne doma.

Dejali so sicer zadnje čase večkrat, da se doma izpreminjajo razmere in da nastopa polagoma drugačna politična konstelacija in kombinacija. To upanje — o, kako goljufivo! — so snovali na rezultatih občinskih volitev, ki so se vršile tekom baš poteka-jočega leta na Kranjskem. Kmečke občine da začenjajo obračati klerikalnim nasilnikom hrbet — mestne in trške trdnjave začenjajo izročati ključe svojih vrat klerikalni stranki. Kamnik, Radovljica, Črnomelj, Ribnica ...

Dozdeva se nam, da to niso znamenja izpremenjenih razmer, ampak da so te razmere že davno dejansko obstojale — samo izraza, duška niso mogle dobiti. Dale so si ga s pomočjo novega občinskega zakona. Ali bo to vplivalo na sestavo deželnega zbora kranjskega, kadar bodo nove volitve, je pa drugo vprašanje. Za sedaj pribijemo le, da bo treba še mnogo, mnogo vztrajnega dela, predno bo opravičen tak optimizem, kot ga je izražalo slovensko napredno časopisje v božičnih razmotrivanjih.

Politični narodnostni spori.*)

V političnem in strokovnem ter združnem pokretu je prvotno več ali manj veljala centralizacija. V političnem pokretu ni bila nikoli bogvekakmo močna; pojavljala se je skoro le epizodično. V strokovnem pokretu je bila seveda krepkejša in trajnejša, zlasti zato, ker je bila i češkim delavcem kolikortoliko potrebna. Čim močnejša in enotnejša je organizacija v strokah, tem večjega gospodarskega pomena je eventualno ta pokret lahko za delavske boje. Dokler so bile češke organizacije čisto slabotne in torej niso mogle kaj računati same s seboj, se ni oglašalo mnogo klicev po samostojnosti. Šele ko je z močjo prišla i samozavest, so se neprijetnosti centralizma začutile huje in osvoboditeljska stremjenja so se začela vedno nevzdržneje pojavljati. Dandanes se ta razvoj ne da več zadrževati in prav kmalu bo menda češkoslovanski pokret stal v vseh treh svojih prvinah popolnoma na svojih nogah, priznan brezdvomno od vseh činiteljev, ki se mu doslej ustavljajo.

Ves narodnostni problem in spor obeh pokretov, češkega in nemškega, se da razdeliti na tri prvine:

1. internacionalizem se v teoriji pojmuje v marksističnem smislu; polagoma se obe strani obračata od te teorije in pojmujeta narodnost kot izključno kulturno prvino;

2. spor za federalistično in centralistično organizacijsko obliko in spor za praktično uveljavljanje narodnostnega programa iz l. 1899;

3. spor za isti centralizem in federalizem glede strokovnih in združnih organizacij.

Te tri točke je treba natančneje osvetliti. Storim tako v kar najkrajših obrisih.

Oficielni mednarodni socializem je smatral za eno izmed svojih doktrin internacionalizem. Marx narodnost podreja gospodarskim vprašanjem; delavci — pravi on — nimajo domovine, in če se odstranijo razredna nasprotja, se odstranijo tudi narodnostna; narodnostni boji so torej boji buržoazije, ki se jih oprijemlje zato, da zapelje delavstvo od njegovih pravih socialnih interesov. Narodnostni problem je delavcu na poti v boju za njegovo eman-

*) Iz knjige „Dělnické hnutí v Rakousku a v Čechách“. Str. 153. sl.

cipacijo. Delavec se mora preko narodnosti povspeti do gesla: »Proletarci vseh dežel, združite se!«

Tak je ob kratkem izraz mnenja, ki je v raznih dobah ovladalo posamezne socialistične stranke ali posameznike. Bili so časi, ko so francoski, nemški, avstrijski in češki socialisti dobesedno tako pojmovali internacionalizem. Nemški in francoski zato, ker je neprestano grozila vojna, katera bi bila obojni proletariat palmila v morilni boj drugega proti drugemu — in vendar sta si bila oba proletarska pokreta tako blizu po svojih gospodarskih interesih. Naravno, da so se proti takemu morilskemu patriotizmu socialisti radi oprijeli tako odločnih Marksovih teoretičnih razlogov, ki so jim dokazovali, da morajo biti internacionalni in zanikati rodoljubje. Češki in avstrijski socialisti so občutili enako narodnostne boje buržoazije na lastnem telesu. Videli so, kam v Avstriji dovedejo v praksi, kako služijo reakciji, birokraciji, podpirajo vsakovrstne privilegije, da so zgolj krinka boja buržoazije za moč v državi, a delavstvo da naj v tem boju pravzaprav pomaga iz razlogov rodoljubja, ne da bi imelo za svoje socialne interese najmanjšega prida. Kadar pa zahteva tudi zase kaj, ga obrekujejo, da izdaja domovino, da je breznarodno itd. Naravno, da je to pri našem (češkem) delavstvu vzbujalo odpor proti nacionalizmu; tu so verjeli Marxovi teoriji, sprejemali jo in izvajali v praksi, v kolikor je bilo mogoče. Tako se v sedemdesetih letih poraja tisto posebno duševno stanje med delavstvom, ki zanikuje domovino, rodoljubje, narodnost; to je duševna praznота, izraz nejasnega in nepravilnega pojmovanja celega tega problema in nemožnost, da bi si zadobili pravilnejše nazore. To duševno stanje, kot rečeno, ovlada v raznih fazah ves socializem. Toda le za kratko dobo, in se pozneje pokaže le kot prežitek ali zaslepljeno obtičanje na marksistični teoriji.

Ta nazor je dolgo vladal med avstrijskim socialističnim delavstvom. Avstrijsko delavstvo je takoj izpočetka v svojih izjavah vedno slovesno naglašalo, da je zoper narodnostno zatiranje, da hoče pobratenja narodov, da hoče enakopravnost narodov. Že prva takšna izjava avstrijskega delavstva z dne 10. maja 1868. (ko se je dunajski Arbeitertag obračal na delavstvo vseh narodov in ga prosil, naj se združi k skupnemu boju) je vsebovala v bistvu ta načela. Takrat pa ti nazori še niso bili izčiščeni. Mnogo jasnejša zavest mednarodne solidarnosti se že pojavlja na taboru pod Ještšedom z dne 7. avg. 1870 po nemirih v Svárovu; ta izjava ima že socialistično mednarodni značaj.

Ta internacionalizem se razvija poglavitno po l. 1870. Tudi že gori omenjeni program brnskega spravnega shoda je najboljši dokaz tega nazora (»smo za enakopravnost in svobodo vseh jezikov... socialno demokratično delavstvo more le češkemu jeziku oskrbeti enakopravnost, ker pred jezikovno enakopravnostjo mora biti socialna in politična ...« itd. Pernerstorfer sam označuje to dobo kot dobo praznega, brezkrvnega in brezdušnega internacionalizma.*

Enako se je hajnfeldski program izrazil o tem vprašanju, dasi dokaj negotovo in nikakor ne temeljito. V celoti pa sprejemlje marksistično teorijo in z njo vred ves takrat gospodujoči nazor (»... stranka je mednarodna stranka, obsoja predprave narodov ravnotako kakor predprave rodu, posesti in pokolenja in izjavlja, da mora biti boj proti izkoriščanju mednarodni kakor je izkoriščanje samo«).

Ti nazori in to ovzdušje je naravno povzročalo negiranje narodnostnega vprašanja. Pri nas Čehih je bilo to negiranje še podčrtano vsled ostrega obsojanja in proklinjanja mednarodnosti in često brutalnega preganjanja takšnih nazorov. To preganjanje pa je delavstvo še bolj potrjevalo v teh nazorih. Sicer pa take izjave niso posamezne. So nekako oficijelne. Iz tega časa bi lahko navedli celo vrsto podobnih zasebnih in žurnalističnih izjav.

Pod vplivom te teorije se češko socialistično delavstvo v devetdesetih letih bojuje proti državnopravništvu, ko je to na Češkem v najlepšem cvetju in ko zaradi njega pada cela staročeška stranka. Iz te teorije je naposled izšla i protidržavnopravna izjava in nekateri drugi čini češke stranke. Toda baš v tej dobi prihaja preokret v narodnostnih nazorih, zlasti v teoriji.

Narodnostna praksa med češkim delavstvom je sicer pogostokrat ustrezala tej internacionalistični teoriji, bila je pa tudi često drugačna nego ta teorija. Marsikaj smo omenjali v tem oziru že gori. Kongres v Neudorfelu l. 1874. je zedinil češki in avstrijski pokret. »Dělnické Listy« so bili s tem zedinjenjem zadovoljni¹⁾, dasi se je tedaj pri njih kazal jako močan narodni prvek. Toda že koncem l. 1874 izjavljajo, da je dunajska stranka

*) Damals im Jahre 1885--6 stand die österreichische Sozialdemokratie auf dem Standpunkte eines fleisch- und blutlosen Internationalismus.

¹⁾ Dne 15. maja 1874 so pisali: „Ponosni smo lahko na to in čestitamo si lahko, da smo prvi, med katerimi si je ta nazor izklesil široko pot, da narodi ne živi tu zato, da bi drug drugega zaslužnjevali, ampak da bi v miru med seboj živeli...“

preveč centralistična, dočim da so Čehi federalisti; in zahtevajo ustanovitev češke stranke. Tudi poznejši časopis »Budoucnost«, ki je izpočetka zagovarjal združitev z Dunajem, dela pozneje za samostojnost. V sledečih letih, ko ni trdne združitve z delavskim Dunajem, imajo češki delavci boje za narodnost doma s strankami buržoazije. V ti dobi se marksizem razširja pri nas, in iz tega izhaja ob času razkola tisto internacionalistično ovzdušje, ki je dobilo duška na shodu v Brnu l. 1887. A tu se izjavlja popolnoma logično, da se češka stranka zenoti z nemško, brž ko ta uredi svoje notranje razmere. To se je res kmalu potem zgodilo. Hajnfeldski shod 1888—9 pomenja v resnici stvaritev enotne vseavstrijske stranke. Shoda v Brnu in v Hajnfeldu kažeta na dobro soglasje internacionalistične teorije in prakse v češkem delavskem pokretu glede narodnostnega vprašanja. Kar je oznanjala teorija, se je uresničilo v praksi: enoten mednarodni pokret avstrijski. Seveda pa le na čisto kratek čas.

Na Češkem se vname namreč divji nacionalni boj zaradi punkcij, državnega prava, šol itd. Socialisti protestirajo proti njemu, se dajo zaradi svojih protestov in svojega nasprotja proti državnopravnemu nacionalizmu silno proglašati za krivoverce -- toda pri tem boju sami podlegajo nacionalnemu vplivu. Njihova lastna teorija o vplivanju miljeja se uveljavlja na njih. Ne da bi sami čutili, narodnostni spori zahtevajo pri njih žrtve. Tudi nje prešine nacionalni prvek, četudi to zanikajo. Nerazumljivo se mi namreč zdi, da bi se v času, ko v teoriji vlada popolni marksistični internacionalizem, moglo zgoditi brez kakšnega drugega močnega vpliva, da bi češki socialisti protestirali proti dunajskemu centralizmu, mu nasprotovali in ga končno sprejeli za povod, da si morejo ustanoviti svojo stranko. Protesti proti centralizmu so bili tu le dober vzrok, da bi se nacionalno čustvo izključnosti — vrstna narodna zavest uveljavila, tako da bi se češka stranka ločila od dunajske in postala samostojna.¹⁾

Na Dunaju takoj na sledečem avstrijskem shodu l. 1891. proglašajo češki socialisti dunajski centralizem za nemogoč, kakor je bil ustanovljen na hajnfeldskem kongresu. In ko hoče

¹⁾ Ne morem te misli tu razprestti. Gotovo bi bilo zanimljivo, preiskati jo vso. Prepričan sem namreč, da je narodno čustvo v boju med češko in nemško stranko igralo in še igra veliko ulogo in sicer tudi ondi, kjer se to taji, kjer se navajajo organizacijski, gospodarski razlogi i. dr. Vrstna zavest, čigar posebna oblika je narodnostni čut (prav kakor čut pripadnosti v isti razred), vpliva nujno in naravno direktno proti razredni zavesti. So primeri, ko zmaga razredna zavest, in primeri, kjer narodna.

shod še bolj utrditi centralizem in finančna sredstva še bolj odvajati na Dunaj, Čehi zapustijo shod, zabredejo naravnost v konflikt z avstrijsko stranko, na prihodnji shod ne pošljejo udeležbe in se l. 1893. iznova ustanove kot samostojna stranka. S stranko ostajajo seveda v tesni zvezi, vendar pa je obvarovana njih izključnost. Dunajski vsedržavni shod l. 1897. pa zadovolji te stališče s tem, da formalno potrdi samostojnost nele češke stranke, marveč tudi ostalih narodnostnih strank. Proti faktični situaciji ne more nič drugega ukreniti.

Tu pa prihaja Badenijeva volilna reforma, vstop socialistov v državni zbor, protidržavnopravna izjava, jezikovne naredbe, nemška narodnostna obstrukcija, Bodebijev padec, obupni narodnostni boji v deželnem zboru, v žurnalistiki, na ulicah, popolni politični prevrat. In vsega tega se udeležujejo socialisti, in nimajo zadovoljivega narodnostnega programa. Marksistična teorija z ekonomičnim materializmom in seveda poglavitno tistih par besed v hajnfeldskem programu jim čisto nič ne daje za praktični politični boj. Išče se torej nov narodnostni program. Na shodu v Brnu l. 1899. je ta program končno sestavljen.

Toda ta program postaja sam nadaljnji korak v sporu med češko in nemško stranko in s tem tudi nadaljnji korak do končne emancipacije češke stranke. Program proglašja enakopravnost narodov, izjavlja se proti vsakemu privilegiju tega ali onega naroda, zahteva varstvo manjšim z državnim zakonom, upira se nemškemu državnemu jeziku, pripoznava popolnoma pravico naroda do narodne ekzistence in narodnega razvoja z vsemi posledicami in izjavlja hkratu, da socializem mora in hoče za temi stvarmi stremiti vedno, dosledno in za vsako ceno. To je že sploh v bistvu stranke, da dela za pravičnost v vsakem oziru, tedaj tudi v nacionalnem.

Kakšna je bila posledica tega teoretičnega sklepa v praksi? Najprej je treba konstatirati, da tu ni skoro niti sledu o tistem nazoru o narodnostnem vprašanju v Brnu l. 1887. in v Hajnfeldu l. 1889. Marksistično pojmovanje narodnosti je tu v bistvu odstranjeno. Internacionalizem se je umaknil drugemu pravilnejšemu umevanju narodnostnega vprašanja. Ves brnski program¹⁾ je zna-

¹⁾ Gl. zlasti odst. programa: „Končna ureditev narodnostnega in jezikovnega vprašanja v smislu enakopravnosti, enakovrednosti in pameti je predvsem kulturna zahteva in je zato življenskega interesa za proletariat.“

ten korak k pravilnemu razumevanju narodnostnega čustva. In baš ta korak k narodnostnemu čustvu povzroča narodnostne spore v političnih vprašanjih na obeh straneh; kajti v posledicah pozivlje stranko, da se vrže v narodnostne boje naravnost in tako pripomore k razrešitvi tega težkega vprašanja. Hkratu nekateri avstrijski socialisti tudi teoretično pravilno formulirajo narodnostno vprašanje, smatrajo ga predvsem za vprašanje kulturne družbe in spoznavajo, da se socializem, ki se bojuje za gospodarsko in kulturno osvoboditev, mora hkratu bojevati za narodnostno osvoboditev; kajti kultura narodnost vedno predpostavlja. Vedno moremo le o kakšni narodni kulturi govoriti.

Torej socializem tudi v teoriji zapušča »brezkrvni in prazni internacionalizem« in pravilno pojmuje nacionalni problem; v praksi pa prihaja k sklepom brnskega shoda, ki tej teoriji popolnoma ustrezajo.

Sedaj gre potemtakem le za to, kako bodo socialisti to teorijo uresničevali v življenju, in zlasti, kako se izvedejo sklepi brnskega zbora v praksi. Tu pa se je takoj pokazalo živo nacionalno čustvovanje obeh strank. Brž ko je šlo namreč za izvajanje načela popolne enakopravnosti in praktično izvrševanje načela o pravici do ekzistence naroda, so se pota hipoma začela cepiti; kajti ocenjevanje tega, kaj je enakopravnost in narodnostna pravičnost, je naravno silno subjektivno in je v največjem številu slučajev podvrženo baš intenziteti narodnostnega čustvovanja. Tu pa se je ta subjektivnost in vsled tega neenotnost ocenjevanja morala tem odločneje pojaviti, ker se je vsaka izmed obeh strank nahajala v drugačnem položaju in na razvoj in intenziteto njenega narodnostnega čustvovanja so vplivale tudi popolnoma različne razmere; zato se je tudi čustvovanje moralo različno pojavljati. Češki socialisti so namreč spadali k izkoriščanemu narodu, nemški k izkoriščajočemu, po socialistično povedano. Vsled tega se je vpliv narodnostnega čustvovanja pojavljal pri vsaki stranki v drugi smeri in se naposled izobličil kot narodnostna krivičnost pri nemških socialistih in narodnostna ofenziva pri čeških.

Nemci v Avstriji so namreč narod, ki je bil v preteklosti privilegirani in je še sedaj privilegirani.

Avstrijski centralizem nosi nemški pečat in je Nemcem v korist. Nemci imajo doslej premoč v celi državni organizaciji,

v političnih in sodnih uradih, v šolah in kulturnih institucijah, njih jezik ima prednost ravnotako kakor vse njih gmotne in ostale kulturne potrebe. Ta premoč jim pa po njih številu in pomenu ne sodi in zlasti jim ne gre po socialističnih principih. Ta premoč je na kvar nenemških narodov. To pa v terminologiji in teoriji socialistični pomenja izkoriščanje naroda po narodu in je v nasprotju s socializmom.

Nasproti pa so bili ostali avstrijski narodi in osobito Čehi kot najzrelejši skozi mnogo let izkoriščani, so doslej zatirani, nimajo dovolj šol, uradov, institucij — in to zlasti takih, kjer ima ravno delavec silen interes na stvari. To se tiče posebno jezikovnih pravic in šol.

V ti situaciji se je sedaj imel uveljaviti priznani in priznavani narodnostni čut in celo na njem zidajoči narodnostni program. Seveda je nujna posledica tega, da so bili češki socialisti vrženi v boje za šole, urade, jezikovne pravice — saj to odgovarja načelu o narodnostni enakopravnosti, to je čisto socialistično, kajti pravično je, ustreza tudi sklepom brnskega kongresa, kjer se je priznala pravica do ekzistence in narodnih kulturnih potreb. Ustreza pa to tudi življenskemu interesu češkega proletariata, čigar rodbine, čigar položaj, gmotni in človeški, trpi vsled te neenakopravnosti.

Dolžnost nemških socialistov bi bila, da bi razumeli to situacijo, če bi bili stali na višini časa.

Toda v tem jih je ovirala zavisnost z obćim nemškim nacionalizmom, ki ga niso mogli premagati, in tako so začeli ne le napačno presojudati dejanja čeških socialistov, marveč so izkušali svoje lastno nepravilno in nesocialistično dejanje in nehanje zakrivati z navidezno čistostjo svoje doktrine in z zofističnim postavljanjem razrednih interesov nad narodnostne, ki so se jih češki socialisti baje odrekli, ko so se vrgli v narodnostne boje.

To lahko vidimo najbolj na konkretnih primerih. Češka socialna demokracija, ki hoče vzgojo otrok v maternem jeziku, podpira Ustřední Matici Školskou, in sicer, ker si je svesta, da je to obrambna organizacija in ne bojovna, in zlasti organizacija, ki nima namena raznarodovati nemških otrok. Nemška socialna demokracija pa na drugi strani domneva, da z isto pravico podpira Schulverein, ker ne vidi one razlike, ki je v resnici med obema organizacijama. Nemških socialistov niti fakt, da so šole Schulvereina napolnjene s češkimi otroki, ne prepriča, da češki sodrugi ravnajo pravilneje. Da, zdi se jim celo, da ustanovitev

češke šole v občini, kjer so naše manjšine doslej neprobujene, te manjšine zbudi, uzavesti, in da torej do neke meje učinkuje bojno. Seveda je v tem nekaj resnice. In tako se lahko v nemški soc. dem. žurnalistiki pojavijo glasovi, da so nemške manjšine zatirane, da imajo češke manjšinske šole raznarodovalni namen, slično kot piše češka žurnalistika o šolah Schulvereina — in tako se zdi, da obe stranki počenjata isto. Dejanski pa imamo tu primer, da, četudi obe stranki navidezno delata isto, to ni isto; edino na češki strani je resnica.

Toda nezadovoljni sta obe stranki radi tega.

Stvari se razvijajo naravnim potom dalje: Češki socialisti so primorani, da se brigajo za šole in jezikovne pravice v uradih in p. Kaj pa naj delajo nemški socialisti? Če se priznava v socializmu opravičenost narodnostnega čustvovanja, ali naj oni tudi ne čutijo in delajo narodnostno za svoj narod ravnotako kakor češki socialisti delajo v svojem narodu? Kar je pravilno na eni strani, menijo, ne more biti nesocialistično na drugi strani. In se tudi spuščajo v boj. Gredo s svojimi narodnimi strankami, združujejo se v tem boju z buržoaznimi strankami svojega naroda — in kot bomo videli, delajo s tem pogosto proti češkim svojim sodrugom.

Ko pa češki sodrugi vidijo, da se nemški socialisti bojujejo zato, da ohranijo ali celo nanovo pridobe narodnostne predprave, se naravno čutijo razžaljene v svojem socialističnem čutu, prepričani so, da se sami bojujejo za pravičnost in da odrivajo narodnostni čut — toda nemški socialisti se vendar očitno bojujejo za privilegirani narod proti zatiranim in tedaj krivično. Argumentacija je jasna, pravilna, neizpodbitna. Boji nemških sodrugov so zanje tedaj nacionalistični in nesocialistični. Ker je en narod zatiran, morajo to zatiranje videti in za ta narod delati, brez ozira na svoja narodna čustva. Če sem pravičen, še nisem nenaroden. To je pravo socialistično narodnostno čustvo. Če bi mi, pravijo češki socialisti, videli, da so Nemci kje zatirani, bi se zanje potegnili proti naši buržoaziji. To so tudi faktično nekolikrat storili, ko so n. pr. branili šolske pravice Nemcev v Pragi.

Tako nekako govore češki socialisti in vsled tega čisto logično obtožujejo nemške socialiste radi nacionalizma, da, celo zaradi šovinizma.

(Dalje.)

O lepoti človeškega telesa.

Pierre Louys, ta moderni Helen, toži po dobi, katero nazivljamo antično življenje, dobi, ko se je smela človeška nagota, ta najpopolnejša oblika katero moremo spoznati in zapopasti, razodeti v telesu posvečene kurtizane, vpričo dvajset tisoč romarjev, ki so stali na elevziškem obrežju.

Vam se zdi to danes nekam nerazumljivo. In ni čuda: preteklo je od tedaj devetnast stoletij. Devetnajst »barbarskih, hinavskih in nelepih stoletij.«

Krščanstvo je zastrpilo antičnega človeka. Pognalo ga je v mračne podzemske katakombe, kjer je s spokornim plaščem zakrival svoje pregrešno telo.

In še vedno kroži isto solnce nad zemljo, rodi isto življenje, obsiplje svet z isto lepoto in istim razkošjem. Poln lepote je svet.

Človek pa v temni ječi lastne omejenosti.

Koliko časa bo to še trajalo?

Sociologi verjamejo v napredek. Napredek že imamo, če vzamemo, da smo napravili korak od opice do človeka. A zgodovina, ki obsega lepo dobo šestdesetih stoletij, ne ve o napredku mnogo povedati. Pač se iz nje norčuje in Pierre Louys zna navesti kot moderno pridobitev edino le — cigareto. Kaže nam pa zgodovina, da se dobe menjajo, da se vračajo. In če je smoter življenja in našega kulturnega dela sreča posameznika, kakor tudi celega človeštva, katero pa nam daje edinole popolnoma harmonizirana osebnost, stojimo danes zelo nizko, kljub ogromnim produktom naših duševnih sil, katere je porodil čas in neprestano delovanje. In le malo jih je, ki so v tem kaosu zbrali raztresene ude svoje duše, spojili jih v harmonično celoto, katerim se to vrvenje, ta slabotna bol in nizko veselje ničesar ne more, in ki z olimpskim obličjem gledajo v te nižave, uživaje le samega sebe, svojo lastno umerjenost in popolnost, umotvor, umetnik in gledalec ob enem, živa in popolna lepota, edino ona brezmejna in večna.

Srednji vek je stal v znamenju križa. German, krščanski barbar, je obvladal okcident. Terme Caracalle in Diocletiana so razpadle; gotška katedrala pa je segala visoko v nebo, in nje obloki so objemali večni polmrak.

Ko si je pa človek renesance spet zaželel helenskega solnca, je zapel prelepo pesem o življenju.

In Lionardo ni slikal ne mučenikov in ne križa več; slikal je Janeza Krstnika, ki je tak, da se o njem niti dobro ne ve, ali ni to morda Bacchus.

Bil je to preporod poganstva, njegove morale in kulture; zopet vrhunec v zgodovini človeštva. In ko je to šlo dalje, je moralo stopati navzdol, po onem čudnem naravnem zakonu, katerega dokaz je zgodovina.

A danes, hvala bogu, pelje naša pot spet navzgor. Krščanstvo, ta veliki sovražnik življenja umira. Nova, od vere neodvisna morala bo porodila novo kulturo. Morala, ki bo poslušala samo glas lastne notranjosti in se ne brigala za nobena božja razodetja, morala, ki bo naravna, praktična, izvedljiva, ki bo zaupala življenju, kazala nam pot do sreče. In nas, ki smo produkt socialnega življenja, vodi tja ena sama pot — kultura.

Antični človek, ki je imel to moralo, je imel tudi kulturo. Mi, ki imamo krščanstvo, je nimamo. Čemu bi tudi bila kristjanu! Ne vidi zemlje, njega pogled je obrnjen v večnost.

Vse to pa, kar je kulturnega v dobah krščanstva, je delo satana, duha nezadovoljnosti, katerega sreča edino na onem svetu ne zadovoljuje. Krščanska kultura je sad greha. In cerkev se ž njo nima ponašati, ker je antikulturno krščanstvo ni proizročilo, pač pa to, kar je bilo v njej nekrščanskega.

A življenske sile človeka vendar le ni mogla ukrotiti.

Tako je čas porodil renesanco z njeno silno kulturo. In ničesar ni, kar bi slednjo bolje značilo nego smisel, katero ima za človeško telo, ta simbol življenja, njegovega bogastva in lepote. Antičnemu človeku je bil to pravi kult in renesanca je človeka odkrila. Paganska njena duša se je zopet sprijaznila z življenjem in v umetnosti donášala svoj tribut. Niso zastoj vsi umetniki te dobe sezali po motivih kakor na pr. Adam in Eva, a le zato da bi pokazali idealni fizični tip moškega in ženske, takšne, kakršne je porodil novi čas.

Začeli so negovati telesno lepoto, pisati o njej in jo opevati. A ne dolgo.

Zadnje stoletje se je pa začelo pripravljati na zopet boljšo bodočnost, katere basis bo širša, docela nova in brezobzirna napram vsem preživelim življenskim oblikam. Obrnili smo se zopet k življenju, začeli iskati sreče na zemlji. Sreča je še vedno ostala ona magična beseda, okrog katere se suče življenje, a suče se drugače. Znanost nam je razsvetila perspektivo toliko poti, da jih posameznik ne more pregledati; a to vemo: vse vodijo v isti smeri, kot bi bila ena sama pot, in ta pot drži navzgor.

In v tej luči se nam je pokazala vsa realnost življenja. Začeli smo skrbeti za vsakdanje življenje, za zdravje, za higijeno. Imamo telovadbo, imamo najrazličnejše športe. Hočemo zraka in solnca, hočemo zdravja in veselja!

Da, neko veselje do življenja se je lotilo modernega človeka. Odprle so se mu oči in spoznal je, kakšno vrednost v življenju da ima lepota, in kako lep da je on sam — človek.

Pravi lepi predmet v naravi je pravzaprav le človek. Človek ima v sebi, v svoji notranjosti ves vir lepote. Elementi narave so samo tedaj lepi, če na kakšen način izražajo človeka. Človek torej ni samo slučajno najlepši predmet v naravi, kajti estetične oblike niso tisto, kar ga dela lepega, ampak on je, ki pretvarja estetične oblike v lepoto.

In zato, ker bistvo lepote obstaja v neposrednem izražanju duševne vsebine, ne more, kar se tega tiče, nič prekašati človeka.

Vsem estetičnim elementom v naravi manjka to, da niso sami na sebi prikazni duha, da ne izražajo njegovega delovanja, pač pa postanejo to tedaj, če subjekt sam položi vanje svojo dušo, jih takorekoč oživi.

Samo tam, kjer prikazen ni samo simbol duha, ampak sta oba v najtesnejši zvezi med seboj, tam, kjer se je duh objektiviral, kjer je postalo telo njegovo orodje, tam smemo govoriti o polni lepoti v naravi — in to je predvsem pri človeškem telesu.

V njem šele duh spozna, da eksistira. In fantazija je podvržena ravno istim postavam, katere so iz tega telesa napravile orodje duši. Te postave mi čutimo v sebi, čutimo, čemu da imamo te ali one ude, čemu da nam je zdravje. In ta čut, katerega imamo za naše lastno telo, je podlaga vsemu delovanju, katero gre tu-le naši fantaziji.

Misli se po navadi, da lepota človeškega telesa obstaja v neki določeni pravilnosti oblik in linij. Temu ni tako: strogo vzeto, je vsako človeško telo že samo na sebi estetično, to še posebno takrat, ko izvršuje kako naravno gibanje, ko se njegova duša razodene na obrazu.

Ta resnica je moderni umetnosti razširila delokrog čez celo nepregledno polje človeškega življenja. Kakor si na pr. pesništvo ne izbira več svojih junakov samo med ljudmi, ki žive v idealnih razmerah, z enostranko idealiziranimi potezami, temveč je stopilo na realna tla modernega življenja, tako je storila tudi umetnost v drugih svojih panogah, ki kot taka ilustrira pravzaprav to, kar je zgoraj navedeno.

Gledati človeka ki stoji, hodi, teka ali nosi, je že estetičen užitek. Ali ko neposredno izraža svoje duševno življenje s tem, da išče nekaj z očmi, da posluša, ali da misli, opazuje, kaže ali ukazuje, vabi in ljubi.

To so tudi po navadi motivi, iz katerih črpa plastika, ki se bavi izključno le s človeškim, k večjemu še z živalskim telesom.

Že žival je namreč estetična prikazen. Ima dušo — narava je nima. Toda kje se da žival le primerjati s človekom! Glavo, ki neposredno izraža našo notrajnost, nosimo na najvišjem mestu telesa, ona je krona cele postave. Pri živali pa visi navadno navzdol in nje posamezni deli nam karakterizirajo bitje nižje vrste: čelo ni dovolj izraženo, sploh ne samostojno in očesi sta navadno na različnih straneh, ne moreta fiksirati in imata tako na sebi nekaj praznega in ločenega; gobec — kar je prav karakteristično — je pomaknjen naprej.

(Dalje.)

DR. DRAGOTIN LONČAR:

Iz literarne in politične korespondence dr. Josipa Vošnjaka.

Dr. Josip Vošnjak (1834—1911) slovenski pisatelj in politik, pripoveduje v »Spominih« I, 146, 157 o svojih zasebnih pismih, češ, da jih je deloma že izročil, ostala pa da še namerava oddati kranjskemu deželnemu muzeju. Na mojo prošnjo, da mi jih izroči v pregled, mi je odgovoril dne 10. XI. 1908, da je vsa pisma poslal v Ljubljano deželnemu muzeju. Dr. W. Šmid mi jih je potem izročil s pismom dne 26. III. 1909. Tu omenjam, da nisem videl pisem vseh onih avtorjev, o katerih govori dr. Vošnjak v »Spominih« I, 157. Ali jih ni več imel, ali jih ni oddal — kdo ve? Pozneje sem ga prosil, naj mi dovoli izdajo teh pisem, in dne 30. V. 1910 mi je odgovoril, da jih je izročil muzeju in da jih lahko vsak pregleda in uporabi.

Značaj »Naših Zapiskov« mi brani, da bi objavil celotno in popolno korespondenco dr. Jos. Vošnjaka v izvirniku. Zato podajam regeste, ki nahajamo v njih bistveno vsebino cele listine. A pri slovensko pisanih pismih, zlasti pri Trstenjakovih, priobčujem kolikor mogoče mnogo vsebine dobesedno, opuščajoč

formalne podrobnosti. Kjer navajam posamezne besede ali stavke dobesedno po izvirniku, zaznamujem to z nasekovanjem (»...«) Moja pojasnila so pod črto.

Vošnjakova korespondenca nam kaže zopet kos slovenske literarne in politične zgodovine. Zato upam, da se »Slovenska Matica« kakor pri Bleiweisovi, tako tudi pri Vošnjakovi korespondenci odloči za njeno popolno in celotno izdajo v izvirniku.

I.

Pismo Josipa Apiha.¹⁾

Celovec, dne 18. III. 1903.

Nekoč ga je nagovarjal Dežman, da bi napisal zgodovino slovenskega naroda najnovejše dobe. Apih nagovarja Vošnjaka, naj to stori, ker je politik in je sam živel v tem.

II.

Pismo Frana Erjavca.²⁾

Gorica, dne 20. III. 1880.

Veseli se, ako bi postal Winkler deželni predsednik. Tudi Schneid in Gödel bi ne bila napačna. »Da bi se le kak Chorinsky ali Schöppel ne vrnil.«

»O pravem času si prišel v Ljubljano, da si nekoliko zavožen voz Sl. Nar.³⁾ spet v pravi tir spravil. Mož, ki ima list zdaj v rokah, mora biti še mlad in je pregostobeseden. Tako je mej drugim jako netaktno razžalil v dopisnici uredništva necega, ki se je ponudil za sodelovalca pri »listku«. Mož bi rad Stritarja posnemal. Takisto se tudi Levstikova knjiga za župane zdaj zrcali iz vsake vrstice Sl. Nar.«

III.

Pismo ministra dr. Alojzija Pražáka⁴⁾

(nemški izvirenik).

Dne 9. XI. 1880.

Poizveduje o Dimitzu, kakšen uradnik je in kako stoji nasproti narodni stranki, ako bi mogel biti imenovan za finančnega ravnatelja v Ljubljani. Težko je pojmiti težave, ki ovirajo izpolnitev najboljših namenov.

¹⁾ Josip Apih (1853—1911), slovenski zgodovinar.

²⁾ Fran Erjavce (1834—1887), slovenski prirodoslovec,

³⁾ »Slovenski Narod«.

⁴⁾ Dr. Alojzij baron Pražák (1820—1901), češki politik, minister za vlade Taaffejeve.

1.

Sv. Barbara v Halozah, dne 16. IX. 1874.

»Z g. drom Geršakom premišljujoča lagodne²⁾ razmere našega razkosanega in raztrganega naroda sklenola sva poskusiti pogodbo med narodno-klerikalnoj in narodno liberalnoj stranko pod geslom: »Blagost naroda in upor germanizaciji«. Pod tem geslom bi morebiti mogoče bilo spet pomiriti razdražene moči intelligentnih narodnjakov. Politično življenje bi se uravnalo tako, da se sklada s tema točkama, kar se ne vjema, opusti se, kar je indiferentno, prepusti se svobodni volji posamnikov. Na svojem polju naj dela vsak po svojih posebnih stanovskih ali socijalnih pravilih, in ima pustiti isto prosto gibanje tudi sosedu.«

»Glede na volitev in glasovanje izvoljenih poslancev bi odločevalo nadzorništvo, vzajemno v ta namen izvoljeno od zapupnih mož obeh strank.«

»Pravomočne dosedanje postave sprejmejo se s vsemi posledicami, kar je kvarnega, odpravi se po zakoniti poti. V imeni zaželene sloge si proščen v porazumljeni svojih prijateljev, da mi naznaniš, je-li si s svojimi političnimi enakomišljeniki voljen spustiti se v pogajanja? na kakih podlagah bi to mogoče bilo, in na kak način se ima razpravljanje vršiti?«

»Pajk je stavil nekatere točke, toda preobčne so, in uspeha ni pričakovati; postopati bo treba povse konkretno. Tem potem, kakor sedaj delamo, ponemči se narod v 50 letih, turska sila je tore misliti in delati na rešitvo.«

2.

Dne 6. X. 1874.

»Presrčno me veseli, ka³⁾ si voljen na poskus neke pogodbe med slovenskima strankama. Stvar menda ne bode toliko težka, kakor se prvi hip dozdeva. Dr. Ulaga je stavil, najbrže v imenu svojih somišljenikov sledeče 3 točke: 1. zahteva se crkvena avtonomija; 2. odstranitev »Narodovega« in »Slovenčevega« urednika ter izročenje teh listov previdnejšim močem; 3. čalari se⁴⁾ nad »Tednikom« in »Sočoj«, kar pa se da poravnati.«

¹⁾ Božidar Raič (1827—1886), duhovnik, slovenski pisatelj in politik.

²⁾ Slab.

³⁾ Da.

⁴⁾ Strah, groza biti, strmeti.

»Herman ni za pogodbo, kakor menda nemški ustavoverci za poravnavo s Čehi niso. Hočem mu še enkrat pisati, ter razjasniti nektere zapletenosti.«

»Da bi Ti, dragi brate poslanstvo zgubil, tega Perun ne daj, in kaj takega nikdo zahteval ne bo.«

3.

Dne 1. III. 1881.

»Dunajčanje se vedejo jako nedostojno proti večini poslanske zbornice, ne bi li se pogovoril z Riegrom, naj bi nekdo predlagal, da se zborovanje zbog grdih sirovosti Dunajčanskih premesti, recimo v Kromeříž, ali Prago ali Ljubljano.«

V.

Pisma Josipa viteza Schneida-Treuenfelda¹⁾
(nemški izvirnik).

1.

Dunaj, dne 10. VIII. 1879.

Nejevoljen je in v skrbeh, ker pri pogajanjih glede sporazuma s Čehi ni bilo zraven miti nobenega nemškega konservativca niti nobenega Slovenca, ki se jim pri teh važnih dogovorih ni dala prilika, da bi bili uveljavili svoje pravične želje.

2.

Dne 22. VIII. 1879.

Prošnja za razpust kranjskega deželnega zbora ni napravila dobrega učinka. Celo v krogih, ki Slovence podpirajo, ni našel ta korak odobravanja. To se ne bi bilo smelo zgoditi. Z zmagozavestnim, a vendar zmernim vedenjem bi se bili mogli vzdržati na višini položaja.

3.

Koncem maja 1880.

Treba je, da so Slovenci edini in da podpirajo ministerstvo. Naj puste, da se vrše stvari, ki jih ne morejo zadržati. Vošnjak ne sodi prav, če njemu očita ozkosrčno bojazljivost.

4.²⁾

Dne 29. V. 1880.

Schwegel je politično mrtev, uničil ga je politično Hohenwart.

¹⁾ Josip vitez Schneid-Treuenfeld (1839—1884), Nемеc po rodu, slovenski deželni in državni poslanec za vlade Taffejeve.

²⁾ To pismo je pisal Schneid kranjskemu dež. predsedniku Andreju Winklerju.

5.

Dne 8. VII. 1880.

Baron Czörnig je trd, brezsrčen človek, ki ima prej simpatije za Lahe nego za Slovence. Da bi se ga ubranilo ubogo, dobro, pošteno kranjsko prebivalstvo! Ni imel simpatij med svojimi kolegi niti kot deček, mladenič niti pozneje kot uradnik. Zelo nadarjen je, toda nihče neče imeti ničesar ž njim opraviti. V občevanju je aroganten.

Treba je storiti nekaj proti nemškemu »Schulvereinu«. ¹⁾ Tu gre samo za podkupovanje učiteljev v velikem obsegu. Schneid je že storil odločne korake in opozoril na ustanovitelje.

6.

Dne 19. VI. 1880.

Mesto Idrija naj imenuje za častnega člana Taaffeja in Falkenhayna. Obenem naj izproži Vošnjak udanostno izjavo cesarju, ki naj brez politične barve poudarja starodavno zvestobo in udanost slovenskega ljudstva.

Vošnjak naj izproži pri deželnem predsedniku vprašanje, ali bi ne bilo umestno, da bi se Bleiweisu povodom idrijske slavnosti in Falkenhaynove navzočnosti podelilo kako najvišje odlikovanje, kar bi imelo tudi političen pomen. Naj mu piše o tem, da stori korake na Dunaju. ²⁾

7.

Dne 20. VII. 1880.

Priznava, da ni toliko slovenščine zmožen, da bi imel daljši govor v slovenskem jeziku.

8.

Dne 27. VIII. 1880.

Položaj je na Gornjem Avstrijskem za volitve ugoden, tudi v Bukovini je upanje, da ne bo presenečenj. Zelo pa je pri srcu njegovi stranki m a r i b o r s k i mandat. Kandidat mora dati vsaj to poroštvo, da ne pristopi nasprotnemu klubu in ostane za enkrat divjak v središču. ³⁾

¹⁾ Leta 1880. se je ravno ustanovil nemški „Schulverein“.

²⁾ V Idriji se je leta 1880. praznovala 300 letnica, odkar je postal rudnik last avstrijskega erarja (1580). Pri tej svečanosti je bil navzoč tudi tedanji poljedelski minister grof Falkenkayn.

³⁾ Leta 1880. so bile nekatere nadomestne volitve za državni zbor.

9.

Dne 3. IX. 1880.

Mariborski kandidat mora poudarjati, da je treba napraviti konec državljanskemu prepiru in da se za enkrat ne pridruži nobeni dosedanji stranki.

Vesteneck ne more priti v Sarajevo, ker neče iti. Schneid graja neki članek v »Slovcu« in misli, da se ne sme zanetiti v domačem taboru nov prepir na ljubo dunajskim Židom.¹⁾

10.

Dne 5. IX. 1880.

O koroških Slovencih pravi, da slabo govore slovenski in se čudijo, če govori »gospod« ž njimi slovenski. Tudi postopanje duhovščine ni zadostno. Koroški Slovenci se sedaj lahko imenujejo slovenski Slovaki.

11.

Dne 13. IX. 1880.

Slovenci bi spravljali vlado v nevarnost, ako bi jo sedaj — kakor Čehi — silili h koncesijam. Poljaki uvidevajo položaj najbolj pravilno in ne delajo vladi nobenih ovir, ker se mora vlada okrepiti, predno stopi v akcijo. Vsaka koncesija, ki bi jo dal Taaffe sedaj, bi bila okrepitev opozicije, ki postane polagoma slabejša, ako ne dobi hrane. Sedaj je še — žal — tako močna, da vrže vlado, čeprav sama še ne more ustvariti nove vlade.

Treba je podpirati vlado, kakor si že bodi, na zgoraj in na zdolaj!

12.

Dne 21. IX. 1880.

Govori zopet o »Slovenčevem« članku, ki je fatalen, ker ga nasprotniki uporabljajo, da izpodbijejo slovenske težnje.

Čehi otežkočujejo Taaffejevo akcijo s svojim vednim ropotanjem, ne uvidevajoč, da s tem izpodkopavajo stališče najboljšega ministerskega predsednika.

Kaj nam je Taaffe, naj spoznajo Čehi iz tega, kako divje ga sovraži ustavna stranka!

¹⁾ »Slovenec« je v št. 94. z dne 26. VIII. 1880 priobčil Haderlapov članek. »Pomagajmo si sami!« v katerem govori o pomanjkanju slovenskih tehničnih izrazov. Treba je slovenske terminologije, kar naj stori »Slov. Matica« namesto izdajanja neprebavljivih pesniških proizvodov in nepotrebnih prevodov francoskih romanov. Slovensko uradovanje je še le mogoče takrat, ko pravna akademija določi pravne termine. Zaradi tega članka je nastala polemika med »Slovcem« in »Slovenskim Narodom«.

Na tihem bodo Slovenci vse dosegli. Ako odstopi Taaffe, se prepusti mogoče za kratek čas vlada večini, nato pa pride dolga doba napredne oblastnosti. Napredna stranka se okrepi.

13.

Dne 27. IX. 1880.

Češki časopisi vse pokvarijo ali onemogočijo, kar bi se lahko doseglo, ako bi molčali.

14.

Dne 30. IX. 1880.

Ker se nič ne stori za Slovence, je naznanil, da vloži več interpelacij. A kaj to pomaga? Winkler si mora pridobiti vpliv najprej na justične uradnike. Celo lastni politični uradniki v odločilnem trenutku ne slušajo. Ne boje se ga, ker ne prodre v interesni krog teh ljudi. Ako vzbudi pričakovanje ali strah, potem pride tudi brezpogojna pokorščina.

Winkler je program. Z njegovim imenovanjem naj se rešijo implicate vsa ona drobna vprašanja, ki mučijo Slovence. Doslej ni zmožel tega; dokaz, da je s e d a j čas, da začne hoditi drugo pot, na kateri to zmore.

15.

Dne 5. X. 1880.

Žalostni položaj in brezuspešnost slovenskih prizadevanj dela Schneida tako malosrčnega, da hoče opustiti javno delovanje.

Ta korak mu otežkočuje neizmerna naklonjenost in udanost stvari, ki se je boril zanjo izza svoje mladeniške dobe, in udanost slovenskemu narodu, ki ga je razveselil s svojim zaupanjem in ki ga on tako iskreno čisla, da se ne more upirati nagnjenju, delati zanj.

Ustavoverna stranka pretresa vprašanje abstinence, tako se govori in slutí. Nevarnost tega koraka je očitvidna, zlasti zaradi zunanjih razmer. Ta korak bi povzročil padec vlade; kaj pride potem, mu ni znano. Treba je pravočasno misliti na to.

16.

Dne 15. X. 1880.

Zaradi protinemških dogodkov na Ogrskem in v Lvovu je zavladala velika narodna razburjenost med Nemci.¹⁾ Ta raz-

1) Na Ogrskem je bil budimpeštanski mestni zbor proti ustanovitvi nemškega gledališča. Nekateri poljski listi so pisali, naj se odpravi nemško gledališče v Lvovu. V tem času se je posvetoval Rieger z Ogrí, da uvidi, ali bi se dala skleniti ogrsko-češka zveza proti nemškim ustavovercem.

burjenost se ne sme netiti, ampak s čakanjem je treba krepiti Taafeja. Tudi Poljaki to svetujejo. Mnogo je ležeče na vedenju slovenskih poslancev. Treba je delati politiko velikega stila in ne imeti pred očmi tega, kar pride jutri, ampak to, kar pride po jutrišnjem.

17.

Dne 17. X. 1880.

Čeprav svetuje h čakanju, vendar ima pred očmi skupne slovenske težnje in je prepričan, da ne trpe zaradi tega nobene škode. Lahko se zaupa in mora se zaupati. Čehi ne delajo dobre politike in bodo oškodovali Slovence, če tako nadaljujejo. Treba je, da se jim to odkrito in moško pove v »Slov. Narodu«.

18.

Dne 18. X. 1880.

Čehi in Slovani sploh se zasramujejo celo v uradnih listih, vlada se ne ozira na personalia, ne ustreza željam, izraženim v resolucijah — vse to graja Rieger. Toda uvidel je, da ni oportuno tako vedenje, zato bo v Pragi mirno. Torej čakanje.

19.

Dne 21. X. 1880.

Ustavoverci nameravajo sklicati na Dunaj splošen avstrijski strankarski shod, toda ni edinosti med njimi. Walterskirchen je izjavil, da njegovi pristaši pod nobenim pogojem ne pridejo na shod ustavoverne stranke, pač pa na splošen nemški shod.

Ni treba več dokazovati, da hoče Taafe dobro. Čehi so postali tihi, kakor je prorokoval Schneid, ko so imeli priliko spoznati Taafejev položaj. Ne izpodkopavati svojega rešnika in zaščitnika! Sedaj je tako mnogostransko vezan, da se mu ne more očitati, ako ne pomaga Slovencem v malih rečeh. Njegova velika politika jim je ugodna.

Na Dunaju nastopajo demokratična društva proti strankarskemu shodu.

20.

Dne 21. X. 1880.

Schneid piše o nemških ustavovercih: dr. Bauhansu, dr. Foreggerju, vitezu Hasnerju, grofu Kinskem, dr. Russu, Skenetu, dr. Sturmju, Weitlofu itd., da je večina denarnih zavodov, bank, ki so jim načelovali ti možje, leta 1873. propadla na škodo mnogih nedolžnih udeležnikov.

21.

Dne 22. X. 1880.

Dr. Kronawetter je imenoval ustavoverno stranko »Verwaltungsratspartei«.

Dunajčan ni nacionalen. Da bi se velike dunajske mase navdušile za nemštvo, bi bilo treba močne umetne vzburljivosti. Dunajčan je prijatelj vsaki avstrijski narodnosti, to ga označuje.

Strankarski shod ustavovercev na Dunaju ne najde zaslonbe pri dunajskem prebivalstvu. Velik vpliv pa bo imel strankarski shod nemških konservativcev v Lincu, ki bo odobral nastopanje 35 nemških konservativnih državnih poslancev. Tudi štajerska napredna stranka ne odobrava niti načel niti ciljev ustavovercev. To je jasno izjavil baron Zschokk.

22.

Dne 25. X. 1880.

Schneid je na odločilnem mestu nasproti ustavovercem nasvetoval takojšnje znižanje cenza za volitev v državni zbor.

Namesto »Slovenca« naj bi se ustanovil drug list, morebiti nemški, ki bi zastopal slovenske interese.

23.

Leta 1880.

Tudi na Slovenskem se naj pokaže solidarnost s konservativno nemško stranko proti nemškim liberalcem, ki jim stopa nasproti demokratična stranka malih obrtnikov in delavcev.

24.

Dne 28. X. 1880.

Slovenski listi naj izjavijo, da so slovenski poslanci za zahteve demokratične stranke, kakor jih je označil dr. Kronawetter: znižanje cenza za volitve v državni zbor in progresivni osebno-dohodninski davek.

Dunajsko prebivalstvo bi rado videlo, ako bi se narodnosti porazumele med seboj.

Narodne stranke so sedaj ob propadanju liberalne stranke po svoji vesti dolžne, da nasproti prijaznemu nastopu meščanske demokratične stranke nastopajo pametno in zmerno ter da so lojalne nasproti poštenemu nasprotniku.

25.

Dne 6. XI. 1880.

Nasproti dr. Poklukarju poudarja, da se ne da premotiti, ko je tako delaven za slovensko stvar.

Dne 13. IV. 1881.

Taaffe hoče, da se mu dovoli dispozicijski fond brez ugovora. Ako bi nekateri izmed vladnih pristašev manjkali ali se odstranili, bi imelo to za posledico njegov odstop, čeprav se dovoli dispozicijski fond.

»Südsteirische Post« mora ostati brezbarvna.

Dne 21. IV. 1881.

Čehi so pomirjeni, nastop proti Conradu v budgetni debati odpade, Poljaki so na strani ministerstva. Vlada si je v svesti, da jo bo levica napadla, kakor še nikdar ne tako, a se ne boji teh napadov; bila bi pa prisiljena k odstopu, ako bi jo napadala tudi desnica, čeprav samo posamezne njene člane. Zdi se, da ne zahteva zaupnice, toda vsaka nezaupnica bi bila zanjo škodljiv napad. Bilo bi usodno, ako bi Lienbacher in klerikalci začeli boj proti Conradu. Potreben je ta kabinet, ki zagotavlja konsolidiranje narodnim težnjam prijaznega režima.

Gorica, dne 30. XII. 1881.

»Südsteirische Post« se bojuje kakor levinja tudi za interese Slovencev, a »Slovenski Narod« in »Slovenec« je niti ne omenjata. To ni prav, ker je edini nemški list na Štajerskem, ki je prijazen Slovincem in časih še preveč slovenski za nemške naročnike!

Z ljubljanskimi listi je pravi križ. »Slovenski Narod« in »Slovenec« se sedaj zopet prepirata zaradi zadeve, v kateri nima prav ni eden ni drugi.

Večna polemika, prepir in sovražstvo teh dveh listov je skrajno škodljiva strankarskim namenom. Ali more biti močna stranka, ki je v sebi razdvojena? Precej cinizma je treba, da se oškodujejo interesi naroda zaradi morebitnih različnih osebnih nazorov o kakki stvari. Iz tega časnikarskega boja se porajajo sovražne frakcije in po pravici si manejo v kazini roke.

Ako pojmuje kdo socialno vprašanje tako ali drugače, ako nastopajo rabulistični dečki tako ali tako, to je zelo vseeno. V Ljubljani bo socialna propaganda zaspala sama po sebi, ako je ne gojimo umetno: »Slovenski Narod« s tem, da smatra vse te ljudi za komunarde in petrolerje, »Slovenec« s tem, ker misli, da je njegov poklic jih braniti in zagovarjati. Take trenutne socialne pojave je treba obravnavati z veliko previdnostjo, kar bi se bilo moralo zapovedati uredništvoma obeh listov.

Interesi silijo malega obrtnika, da se pridruži konservativni stranki; zakaj ga odrivati, če neče biti tudi sam o naroden? Iz gotovih glasov si napravljati negotove ali nasprotno, to je slaba služba, ki je ne poravna sto lepih uvodnikov. Voditelji in oni, ki imajo vpliv, morajo biti edini, in, če niso, morajo siliti k edinosti zaradi dobrega namena. Narod živi dolgo, posameznik prihaja in odhaja; neminljiv je pozitiven uspeh, ki se da doseči le z zedinjenjem vseh za enotni smoter.

Pravo veselje bi imel prepirati se s Klunom, kajti stvar ne gre več po pravi poti. Schneid bo sicer kmalu politično mrtev; toda vedno bo imel občutljivo srce, ako bi utegnil narod, ki je vreden boljše prihodnosti, zopet trpeti kako škodo.

29.

Dne 30. I. 1882.

Glede ponemčevanja koroških Slovencev pravi Schneid, da je to navadna krivica, nevredna nemškega naroda. Kdor zlorablja moč, da nastavlja učitelje, ki niso zmožni narodnega jezika, kdor jemlje otroku materinski jezik in v ljudski šoli uveljavlja za učni jezik prebivalstvu neznan jezik, ta ne prinaša omike, ta ni liberallec, ampak barbar.

In vlade od 1859. dalje so bile tako rekoč nepoučene o tem, kar se dela na Koroškem. Dr. Luggin, Frey in drugi pri svojem delu niso imeli ne gledalcev ne kritikov. Slovenca so čisto mirno naredili za nemškega Mihla — noben vzdih ni zašel na Dunaj! Sama liberalna vlada, celo Lasser-Auerspergov kabinet bi se vendar ne bil upal odobravati koroških raznarodovalnih manir, če bi bilo to na Dunaju znano, kar so počenjali takrat severno od Mangarta.

30.

Dne 14. II. 1882.

Složni m o r a m o biti in ostati prijatelji, če hočemo kaj delati in doseči. V Ljubljani je mnogo netiva, ki lahko povzroči požar in razpad. To se mora za vsako ceno zabraniti, ako se nečemo odreči politiki. Dr. Tavčar je monogram onih neprevidnih vročekrvnežev, ki so slovensko stvar bolj oškodovali nego njeni največji sovražniki. Povsod se upa ta mladi mož nastopati s svojimi idejami proti obstoječim razmeram in žaliti vse druge domoljube, ne da bi imele te ideje kaj zdravega, novega ali izvršljivega na sebi.

31.

Dne 27. II. 1882.

Schneid je snoval izdajanje slovenske korespondence. Ni slovenskega glasila, ki bi prinašalo važne izjave stranke in slovenskih voditeljev, da bi ga ti kot avtentičnega priznavali. Niti dr. Vošnjak, niti Svetec, niti kdo drugi ni doslej zasedel mesta pokojnega dr. Bleiweisa in morebiti poteče še nekaj časa, predno izginejo malenkostne ljubosumnosti in se le z ozirom na zasluge postavi za neovrženega voditelja mož iz naroda.

32.

Dne 4. III. 1882.

Opozarja na potrebo male politične blagajne, iz katere bi se izplačevali razni stroški za brzojave, tiskovine itd.

33.

Dne 18. III. 1882.

Dr. Mosché je osupel, ker grof Hohenwart, knez Windischgrätz in baron Gödel niso reagirali na njegovo prošnjo glede Narodnega Doma. Schneid mu je glede prvih dveh izražal svoj dvom že takrat, da bi delala za stvar. Ko pride na Dunaj, jim pove, da je formalno potreba njih udeležbe, ker bi se občutila njih neudeležba.

Zdi se, da je Podgornik dvignil »Sočo«; toda ne ve, če bi bil pripraven za »Südsteirische Post«. Zdi se mu, da je politično neizkušen. Sicer bo Gregorec dalj časa opravljal posle naprej.

34.

Dne 4. VI. 1883.

V njegovem imenu naj prosi Kluna, da se potegne za Šukljeta, ker je potreben pri vprašanju nemškega »Schulvereina.«¹⁾

35.

Dne 4. VIII. 1883.

Slovenski neuspehi v srednješolstvu na Spodnjem Štajerskem, Koroškem in Primorskem ne bi se bili morali dogoditi tako deprimirano.

¹⁾ Leta 1883. so bile volitve za kranjski deželni zbor, pri katerih je centralni narodni volilni odbor kandidiral za dolenska mesta prošta. Urha. Šuklje, ki je bil tudi kandidat, je nato odstopil, a se zopet oglasil in bil končno izvoljen z 206 glasovi proti 90, ki jih je dobil protikandidat prošt Urh.

Dne 21. VIII. 1883.

Nastaja resna kriza, ki zadene prej avstrijsko nego ogrsko vlado. Zato se je treba v tem trenutku ogibati vsakega ostentativnega zavzemanja za Hrvaško. Avstrijskemu ministerstvu se ne smejo delati nobene zadrege.²⁾

37.

Bilo bi zelo usodno, ako bi se v tem trenutku slovensko časopisje močno zavzelo za Hrvate in ustvarilo zadrege; kajti Tisza gotovo izproži vprašanje glede stališča listov.

Taaffe je izjavil Schneidu, da nikdar ne dovoli, da bi se razbile kronovine in bi se tako ustvaril praecedens za Nemce na Češkem. Schneid mu je odgovoril, da ne misli na administrativno ločitev Štajerske.

38.

Dne 30. X. 1883.

Ako »Slovenski Narod« proti volilni reformi, ki onemogočuje tudi nasilni in sovražni vladi, da bi Slovencem izvila iz rok večino, navaja ugovor, da so izključene od volilne pravice žene — ali je to resno? To je neodkritosrčno.

Sveteč sam, ki je časti vreden in gotovo naroden mož, se je izrekel za postavko 500 gl. in klub je temu pritrdil soglasno.

Žali ga, da dr. Vošnjak in dr. Zarnik v »Slovenskem Narodu« pobijata volilno reformo za kranjski deželni zbor, ki se on ž njo identificira, ker bi brez njegovega vztrajnega vplivanja ne bilo prišlo do nje.³⁾

¹⁾ To pismo in naslednje pod št. 37. sta pisani nekemu drugemu z naročilom, da izve vsebino tudi dr. Vošnjak.

²⁾ Leta 1883. je nastal med Hrvaško in Ogrsko spor zaradi napisov pri finančnih uradih, ki je imel za posledico odstop bana Pejačevića. Nato je ogrski ministerski predsednik Tisza razveljavil hrvaško ustavo in general Bamberg je bil imenovan za kraljevega komisarja. Ko je dobilo Hrvaško zopet ustavo, je bil imenovan za bana grof Khuen Hederwary.

³⁾ Dne 19. X. 1883. je sklenil deželni zbor volilno reformo, po kateri volijo mesta in trgi doma, petakarji dobe volilno pravico, v mestni kuriji je glasovanje tajno itd. »Slovenski Narod« je v št. 248. z dne 2^a. X. 1883. kritikoval to volilno reformo glede tajnosti, glede tega, da se je drugim ženskam vzela volilna pravica, dočim se je pustila veleposestnicam, in glede znižanja cenzusa, ko veleposestniki uživajo dalje izjemno stališče.

Dne 5. XI. 1883.

Skoro vsi listi so plačani od Židov; žalibog tudi taki, ki so naklonjeni konservativni stranki, se niso mogli upirati židovskemu zlatu. Schneid govori o korupciji severne železnice in o nujnosti, da se podržavi. (Dalje.)

Pregled.

Družba sv. Cirila in Metoda in Lega Nazionale.

V mestnem svetu tržaškem so dne 2. decembra izmed socialistične delegacije trije zastopniki glasovali za predlagano podporo ital. Lega Nazionale in proti podpori, katero so predlagali slov. poslanci za Družbo sv. Cir. in Met. v Trstu, drugi trije so pa glasovali sploh zoper podporo obeh društev.

Tržaški slov. socialisti so to zadevo postavili na dnevni red deželne konference, ki je zborovala v Trstu dne 10. decembra 1911. Sprejeta je bila sledeča r e s o l u c i j a :

„Uvažuje, da ima slovenski živelj v Trstu kot močna manjšina poleg ital. večine brezdvomno pravico do obstanka in do svojega naravnega kulturnega razvoja ;

da tvori ogromno večino tega slov. življa baš slov. delavstvo ;

da je v prvi vrsti ljudsko in strokovno šolstvo, ki je edino delavstvu dostopno, sposobno širiti kulturo med delavskim slojem in ustvarjati moralne kakor tudi materialne predpogoje za končno socialno osvobojenje ;

da ital. meščanska večina negira slov. življu v Trstu sploh pra-

vico do obstoja in mirnega razvoja, zahtevajoč od slov. življa nasilno asimilacijo z italijanskim, in

da so v Trstu šole Družbe sv. Cir. in Met., pri vseh svojih nacionalističnih in klerikalnih tendencah, katere slov. soc. dem. proletariat a priori odklanja, sedaj vendarle edini nadomestek javnega šolstva,

izjavlja konferenca, da ne soglaša z glasovanjem tistih slov. soc. dem. poslancev, ki so v mestnem svetu tržaškem dne 2. decembra glasovali proti podpori Družbi sv. Cir. in Met. niti z utemeljevanjem glasovanja ; deželna konferenca nalaga bodočemu političnemu odboru, da v takih in enakih slučajih doseže sporazumno postopanje z ital. soc. dem. stranko v Trstu.“ —

Dr. Puecher je zagovarjal, oziroma pojasnjeval svoje in svojih tovarišev glasovanje, proti kateremu se obrača ta resolucija. Bistvo njegovih izvajanj je objavila „Zarja“, v št. 160. Jedro njegovih izvajanj je bilo: Gospodarski interesi so močnejši od vseh narodnih idej in zato vežejo razrede različnih narodov trdneje in jih spajajo v velike mednarodne skupine. Narodi se ne morejo več uničevati, narodi imajo

Od leta 1877. do 1883. je imel kranjski deželni zbor nemško večino ki je dovoljevala 500 gl. za „neobligaten pouk drugega deželnega jezika na večrazrednih ljudskih šolah“. Ta svota se je 1883 leta, ko so dobili Slovenci večino, povišala za 100 gl. Za postavko 600 gl. niso glasovali: dr. Doleneč, Grasselli, dr. Mosche, Rudež, Svetec, dr. Vošnjak in dr. Zernik, ki je zaradi tega, da se je sprejela ta postavka v proračunu, odložil svoj mandat. Pri novi volitvi je pa propadel proti kandidatu Obrezi. Na ta dogodek se ozirata Schneidovi pismi št. 43. in 44.

pravico in dolžnost skrbeti za svoj obstanek. Enako pravico imajo tudi manjšine narodov; to pa le tam, kjer imajo predpogoje in sposobnost do samostojnega individualnega življenja. (Češka manjšina na Dunaju, slovenska manjšina v Trstu.) Zato je občina dolžna skrbeti za slovenske šole. ne le v okolici Trsta, marveč tudi v mestu. Glede privatnih šolskih družb meni dr. P., da mora občina, med tem ko ima dolžnost skrbeti za šole vseh svojih občanarjev, podpirati take družbe, da ustanavljajo šole tam, kjer so občine revne, in tam, kjer jih večine odreka. Italijanske občine naj podpirajo italijansko družbo, slovenske pa slovensko. Za „Legó“ je glasoval, da bi z dotično podporo gradila šole tam, kjer jih italijanske občine ne morejo. Proti podpori Ciril-Metodovi družbi je pa glasoval, ker bi morala občina popolnoma skrbeti za slovenske šole v Trstu. Zasebnih šolskih družb ni mogoče obsojati kar povprek; kajti v njih se razširja elementarna izobrazba. Ta je pa predpogoj socializma.

Konferenca tega nazora dr. P. ni sprejela, kakor se vidi iz priobčene resolucije.

Na konferenci je bila tudi manjšina, ki je menila, da bi se princip pravice bolje naglašal, če bi se zahtevala ustanovitev manjšinske šole in če bi se v resoluciji naglašalo, naj socialistični zastopniki glasujejo proti subvencijam zasebnim šolskim družbam. Temu nazoru je dal duška s. Milost v članku „Ponesrečen političen akt“ v Zarji št. 163.

Clankar povdarja, da je bila konferenca poklicana, da za lokalne tržaške razmere sklene navodilo socialističnim mestnim svetovalcem za postopanje v spornem vprašanju.

Mi smo mnenja, da v priobčeni resoluciji ni nič drugega, nego stališče, ki ga je konferenca zavzela nasproti inkriminiranemu glasovanju, in navodilo za postopanje v bodočih sličnih slučajih. Kdor išče v ti resoluciji naglašanje principa, da naj se dajejo subvencije privatnim

šolskim družbam, pretirava, ker trdi nekaj, česar v resoluciji ni. Da bi pa bilo stališče, ki ga je konferenca zavzela v resoluciji, nacionalistično, ali koncesija kakšnemu narodnjakarstvu, o tem pa ni da bi se prerekli!

Vsekakor je videti, da prihajata tudi za slovenske socialiste čas in potreba, da se prav energično pobrigamo za narodnostna vprašanja, ki so se začela med nami pojavljati. V tem oziru bi pa principielno mogoč sklepali le strankarski zbor.

Dr. D.

Šolstvo.

XVI.

Prvi pogoj za uspešni gospodarski in socialni razvoj kake dežele je pač dobro razvito šolstvo vseh kategorij, od ljudskega pa do najvišjega. Kakršno šolstvo — takšno ljudstvo. — V l. 1910. se razvidi ljudsko šolstvo Kranjske v sledečih številkah, ki dovolj jasno govore, da smo na Kranjskem pač daleč daleč — in da nam manjka še mnogo onega, kar bi nam dajalo pravico — bahati se pred svetom, da je naše ljudsko šolstvo dobro razvito.

Na Kranjskem imamo le dve javni meščanski šoli in sicer eno s tremi razredi — učni jezik slovensčina — v Postojni in eno z nemškimi učnim jezikom s 4 razredi v Krškem. Ljubljana, stolno mesto Kranjske, nima niti ene deške javne meščanske šole — menda edino glavno mesto vse Avstrije — pač pa ima to mesto dve zasebni dekliški meščanski šoli, eno z nemškim, a drugo s slovenskim učnim jezikom. Škofja Loka se tudi ponaša z eno nemško zasebno dekliško šolo, a Šmihel pri Novem mestu ima utrakvistično zasebno meščansko dekliško šolo. Obe sta izročeni šolskim sestram. —

Javnih ljudskih šol ima Kranjska 415 s 1029 razredi, ki jih obiskuje 74.162 vsakdanjih in 14.123 ponavljalnih učencev, in sicer je od prvih 38.496 učencev in 35.666

učenk, od slednjih pa 6651 učencev in 7472 učenk. Šolodnih otrok na Kranjskem je glasom tega pregleda 97.416 in sicer 48.722 dečkov in 48.694 deklic. — Javnih meščanskih šol — 2 po številu, ki sta deški, obiskuje 121 učencev in 2 učenki. 4488 šolarjev in sicer 950 učencev in 3538 učenk obiskuje zasebne ljudske šole, in zasebne meščanske šole obiskuje 329 deklic. Brez vsakega šolskega pouka so bili v l. 1911 — 2104 otroci — popolnoma normalni — in sicer 1039 dečkov in 1065 deklic. Vzrok: 529 otrok, 269 dečkov in 260 deklic, ni bilo nikjer všolanih; 610 dečkov in 624 deklic, skupaj 1234 otrok je bilo oproščenih radi oddaljenosti in 332 otrok t. j. 156 dečkov in 176 deklic ni dobilo dovolj prostora v všolanih šolah; 9 otrok je bilo brez pouka radi renitence. — Ti učenci in te učenke so bile izročene 489 učiteljem in 565 učiteljicam ali 1054 učnim osebam. Zanimive so besede v poročilu pri tej točki, ki slovê: „Eine unerquickliche Erscheinung ist die rasche Abnahme der Zahl der Lehrer und das unverhältnismässig rasche Anwachsen der Zahl der Lehrerinnen in den letzten zwei Jahren“. Kajti l. 1908 je bilo še 17 učiteljev več kakor učiteljic; toda že l. 1909 sta bila 2 učitelja manj kot učiteljic; l. 1910 je bilo pa celo 68 učiteljic več nego učiteljev. Na vrhuncu stoji v tem oziru Ljubljanska okolica, ki ima ravno 52 učiteljic več kakor učiteljev!! — Na javnih ljudskih šolah poučuje 31 učiteljev in 1 učiteljica, ki niso sploh usposobljeni za pouk t. j. so brez vsake formalne učne izobrazbe. V to kategorijo prišteva poročilo 28 duhovnikov, ki poučujejo po zasilnih šolah, in patre frančiškane, ki so nameščeni v dolenski metropoli v Novem mestu! Izmed učiteljstva na javnih šolah je bilo v l. 1911. na dopustu 56 učnih oseb in sicer 24

učiteljev in 32 učiteljic. — Učiteljišnikov je bilo v tem letu 114 in sicer v I. letniku 25, v II. 26, v III. 30 in v IV. 33. — Učiteljišnic pa 170+5 in 349+5, skupaj: 529 in sicer v javnih pripravn. v I. letniku 42, v II. 43, v III. 42 in v IV. 43, 5 vrtnaric. Na zasebnih pripravnicah s pravico javnosti je bilo v I. letniku 60, v II. 121, v III. 55 in v IV. 106 in 5 vrtnaric. — Vzrok teh nenormalnih razmer je pač v prvi vrsti slaba plača in persekucija samostojno mislečega učiteljstva. —

Na Kranjskem pride povprečno v eno učno sobo 88:30% otrok in na eno učno moč 89:27%. Poslednji se razdele po okrajih tako-le: Ljubljana mesto 41, Kočevje 83, Postojna 84, Črnomelj 87, Logatec 88, Ljubljanska okolica 89, Radovljica 90, Novomesto 93, Kamnik 98, Kranj 101, Litija 103, Krško 107 otrok-šolarjev; tedaj razven Ljubljane povsod nadpovprečno število. In posledica: die Überfüllung der Klassen hat minderwertige Unterrichtsfolge, die Überbürdung der Lehrerschaft zahlreiche Krankheitsfälle zur Folge.

Javne ljudske šole se dele po številu tako-le: 25 zasinih, 191 eno-, 106 dvo-, 43 tro-, 42 štiri-, 22 pet-, 7 šest-, 1 sedem- in 3 osemrazrednic. Nemških javnih šol je 31, zasebnih pa 15, skupaj 46. Zasebnih ljudskih šol je 28 in sicer 20 s pravico javnosti, in 8 brez nje; prve imajo 95 razredov in druge 13 razredov, kjer poučuje 157 uč. moči in sicer 33 učiteljev in 124 učiteljic.

Po posameznih okrajih je bilo sledeče število šolo obiskujočih otrok: Postojna: 3973 dečkov + 4084 deklic = 8057; Kočevje: 3986 + 3990 = 7976; Krško: 5174 + 4997 = 10171; Kranj: 4609 + 4746 = 9355; Ljubljana-mesto: 2469 + 2981 = 5450; Ljubljanska okolica: 6204 + 6254 = 12458; Litija: 3354 + 3343 = 6697; Logatec: 3714 + 3778 = 7492; Radovljica: 2895 + 3067 = 5962; Novomesto: 4320 + 4291 = 8611;

Kamnik: 3657 + 3637 = 7294; Črnomelj: 2248 + 2143 = 4391; skupaj: 46.603 dečki in 47.311 deklic, to je: 93914; izmed teh je 99.765% rimskokatoličanov. —

Na Kranjskem smo imeli v l. 1910 — 1 gluhonemnico z 31 dečkov in 21 deklic; poboljševalnic 2 s 137 dečkov; otroških vrtcev 19 s 36 učiteljicami, kjer je bilo 409 dečkov in 478 deklic. — —

— — n — — a.

Načrti in predlogi.

V razmišljanje naprednim slovenskim krogom! — Družba sv. Mohorja v Celovcu je popolnoma klerikalna. Vse knjige, ki jih izda, so take, da napravijo v kulturnem oziru več škode, nego si na sploh to moremo predstaviti. Do 100.000 ljudi in še več bere te knjige. Klerikalizem se vceplja najširšim slojem potom knjig Mohorjeve družbe. Poglejte le letošnji koledar, bojevit je, svest svojega vpliva in svojega pomena! Naj li bo še naprej tako? Predlagamo naprednim slov. krogom: naj se osnuje Ljudska tiskovna zadruga, ki naj za dve kroni izdaje prav tako po 3—4 lepe in dobre knjige v naprednem duhu. Proti družbi sv. Mohorja — družbo res kulturno, tako da bo pariran vpliv klerikalizma. Naši Zapiski kot svobodna napredna tribuna naj razpravljajo o tem; mogoče, da se izcimijo kaj dobrega in potrebnega!

— st. —

Iz časopisov in revij.

Prúdy, revija mladih na Slovaškem, je nastopila s 1. novembrom 1911 tretji letnik. Na uvodnem mestu prinaša začetek razprave Oskarja Jászi: **Z bojišča nemško-danskega**. Madjarski sociolog Oskar Jászi se zanima za vprašanje odnošajev narodnosti na Ogrskem napram ogrski državi. Ne strinja se pa z dosedanjo narodnostno politiko vladajoče oligarhije na Ogrskem. To politiko proglašuje že več let za zlo, nenravno in brezuspešno. Zato bi rad dokazal svojim rojakom, da so v zmoti, in ta

dokaz bi rad doprinesel s tem, da pokaže brezuspešnost uasilne nemške raznarodujoče politike proti Dancem v Šlesvigu.

Največja vojaška velesila na svetu, nemška država, stoji tu nasproti 160.000 Dancem. Leta 1864. sta bila Šlesvig in Holstein priklopljena k Prusiji. Danci, ki tod žive, se dobro zavedajo, da se taka peščica naroda ne more spuščati v vojaška pustolovstva proti Nemčiji; zato je njih boj defenziven. Zanimivo je, da pred 1864. letom danskega patriotizma pravzaprav niti ni bilo. Nemci in Danci so živeli od nekdaj v miru drug poleg drugega. Med severnimi Nemci in Danci je mnogo manjša krvna razlika, nego med južnimi in vzhodnimi Nemci. Razun tega imajo isto vero, jako soroden jezik in stare gospodarske in kulturne zveze. Narava in zgodovina sta storili vse, da bi oba bratska naroda izhajala lahko brez narodnostnih sporov.

Resničnost nas pa uči drugače. Pruska birokracija je začela z germanizacijo. DANCE so obdolževali, da so iredentisti; pravili so, da gre za nemško kulturo, za avtoriteto pruske države; Dansko je treba uničiti, ali vsaj vkrotiti; proti zagrizenim sovražnikom Nemštva se morajo napeti vse sile; zmernost ne pomaga.

Pruski uradniki sami priznavajo da na svetu ni treznejšega, pametnejšega in mirnejšega ljudstva, ki bi tako spoštovalo zakon, kot Danci. Moralna statistika nima nikjer ugodnejših rezultatov, nego tu, in splošna izobrazba je neprimerno razvita, in vendar boj, sovraštvo na obeh straneh! Situacija še ni bila nikoli tako kritična.

Francija je igraje pofrancozila pretežno nemško Elzasko-Lotrinsko, Nemci pa že pol stoletja divjajo z izjemnimi zakoni proti tem Dancem, ki jih uradna statistika priznava le 139.000, a vse zaman. Če govore o nevarnosti državne enotnosti v Elzasu, kjer je francoski sosed mogočen, ali na Poznanjskem zaradi ruske države. naj že bo; toda tu:

kdo bi verjel, da je teh 160.000 danskih kmetov nevarnost za enoto, za integriteto nemške države? Zato smatra Jászi to kot uprav kliničen primer narodnostnega vprašanja.

Znano je, da je dansko kmetijstvo uzorno. Veleposestev ondi ni. Tip kmetije je srednji zemljak, celo na majhnih posestvih so prizajne hiše in dvori s cvetočimi vrtovi in skrbno gospodarsko opravilo. Tu že davno ni več tipa sestavljenega posestva, ki oddeli kmeta od njegove zemlje in povzroči, da se kmetovo delo včasih popolnoma izgubi med parcelami, ležečimi raztreseno; pametna komasacija je dosegla, da kmetova zemlja tvori eno celoto z domom in vrtom. Notranja oprava na gospodarstvih je prijazna; zbirke knjig danskih klasikov ali znanih tujih pisateljev, celo Rembrandtove in Israelsove kopije po stenah niso nič redkega. Izkratka, danski kmet je kulturn človek.

V svojem gospodarstvu se Danci najbolj brigajo za živinorejo. Manjši gospodarji, o katerih Jászi govori, prodajo na leto 25 prascev, 4 do 5 krav in telet ter do 40.000 funtov mleka; razven tega prodajajo tudi kuretino, jajca, in kedar je koristno, tudi žito. Ta kmet ima letnega dohodka do 6.000 mark, ki ga pridela večinoma on sam s svojo rodbino. Ako ima posle, jih smatra za praktikante, ki bodo pozneje enakopravni kmetijski gospodarji, ne pa za služabnike. Žato ni nič čudnega, da celo kmetje s sto oralov zemlje, dajejo svoje otroke služiti, da delajo, se uče in si prihranijo nekaj gotovine. Večina mladih ljudi, moških in žensk, obiskuje višje ljudske šole na Danskem. Literatura in zgodovina jih ne zanima nič manj, nego najnovejše pridobitve gospodarske tehnike.

Jászi pripoveduje o gospodarju, čigar dvor je bil podoben malemu gradu, da mu je rekel: „Mi nismo nezaupni, uporabljamo vsak nov stroj, novi način gnojenja, s katerim pomnožimo plodovitost zemlje.

Ker je za nas najvažnejši del gospodarstva mlekarstvo, imajo skoraj vse vasi svoja društva, katera prodajajo mleko in tržijo z maslom. Vodiijo jih zgolj kmetje, ki so se tega naučili na Danskem. Naše društvo na primer ima 102 člana; ti so prinesli lani 4.600.000 funtov mleka, masla pa smo prodali za 230.000 mark. Tudi druge pridelke dobro vnovčujemo. Navadno pride kupec v vas, toda ker je danski kmet dobro informiran o cenah in je dober trgovec, jih ne oslepari. Žid na Danskem ne izhaja.“

To kmečko ljudstvo preinja globoka vernost; ta pa ni noben praznoverni bigotizem, marveč je celo skozinskozi prežeta s socialdemokratskimi težnjami. Tu verstvo ni več narkotikum razredne nadvlade, ampak približanje k tisti, vedno bolj človeški in racionalistični veri v boga, k socialnemu panteizmu, v katerem vidi Durkheim historični razvoj verstva.

O nadaljevanju te razprave bomo še poročali. —

V reviji nemške socialne demokracije v Avstriji *Der Kampf*, (št. 3 letnika 5) razpravlja Friderik Austerlitz o avstrijski tragiki. Ta tragika tiči v tem, da so narodi v Avstriji prisiljeni, da žive drug poleg drugega, da jim pa manjka skupnega, enotnega cilja. Navadno se iščejo vzroki avstrijskih kriz v nezmožnosti vlade ali v pokvarjenosti poslancev in strank; to je napačno. Vzrok vseh težav tiči v državi sami, in dokler ta obstoja, ne more izginiti oni. Žato je napačno, če se smatra parlament za sposoben, da prežene vse individualne skrbi in osebne bolesti. Od avstrijskega parlamenta se zahteva „pomoč“ sploh, ne pomisli se pa pri tem, da avstrijski parlament ne more toliko dati kot drugi parlamenti; kajti dokler Avstrija ni normalna država, tako dolgo tudi parlament ne more biti normalen. Avstrijske vlade se izpodtaknejo vse nad istim vzrokom: kedar ne morejo ovladati več težav, ki izvirajo iz bistva države, kedar ne mo-

rejo več državi oskrbeti njenih življenskih potrebščin, potem se poizkusi z novo vlado, ker ni več šlo s staro. V Avstriji ne vpliva dejstvo, da vlada izgubi večino ali da večina zahteva drugega ministra, na obstoj vlade; odločujejo le državne potrebščine. V kolikor se pravi, naroden biti — zavedati se svojega naroda, je danes tudi vsa socialna demokracija narodna, to je samoobsebi umevno; kajti razredni boj, s katerim usposobljamo proletariat za izpolnitev njegove svetovne zgodovinske naloge, daje ravno proletariatu kulturo, kultura pa se more sprejemati le s posredovanjem lastnega naroda. Razredni boj daje torej nacionalno kulturo. Nacionalizem vladajočih razredov, kakor se v Avstriji oznanja, izvršuje in občuti, pa ni zave st lastnega naroda, marveč skoro le nasprotje proti drugemu narodu. Torej boj proti drugemu narodu. In zato ne moremo teh strank imenovati nacionalne, temveč nacionalistične. Tako je tudi separatizem le povdaranje nasprotja med češkim in nemškim proletariatom, ne pa zavest lastnega naroda. Tako je vsa motivacija politike nemških in čeških meščanskih strank nacionalno nasprotje. Zato so nacionalistične stranke. V Avstriji vladati se zato ne pravi nič drugega, nego iztisniti iz parlamenta sredstva za velesilo, dasi ta velesila ni izraz države in ljudstva, ampak tuj element, ki ga ne ljubimo, a velikokrat sovražimo. Tu pa ne pomagajo moralne pridige, niti teoretični nauki; tu bo le čas prinesel izkušnje, da se doseže, kar je potrebno, namreč, da se odkažejo meje, ki jih je ustvarila eksistenca narodov, katerih pa danes noben narod noče priznavati, čeprav bi jih vsak moral priznati. Dotlej pa je treba ostati sam sebi zvest in delati.

Došle knjige.

O zemljiški knjigi, konverzijah, testamentih, kolokvinah in pristojbinah. Sestavila in uredila A. Spende

in A. Prepeluh. — V Ljubljani, 1911. — Zal. Zadrúžna zveza v Ljubljani. — Tisk Zadrúžne tiskarne.

Die Arbeitseinstellungen und Aussperrungen in Österreich während des Jahres 1910. — Herausgegeben vom k. k. arbeitsstatistischen Amte im Handelsministerium. — Wien, 1911. Alfred Hölder.

Polom. Emil Zola. Preložil Vladimir Levstik. V Ljubljani, 1911. Založil L. Schwentner. Vel. 8°. Str. IX.+549. Cena broš. K 5'60, eleg. vez. K 6'80, po pošti 30 vin. več.

Pagine nazionaliste di Scipio Sighele. Milano. Fratelli Treves, editori 1910. L. 3'50.

Il nazionalismo e i partiti politici. Scipio Sighele. Milano. Fratelli Treves, editori 1911. L. 3'50.

Cavour. Von Walter Friedensburg. I. Bd. Bis zur Berufung in das Ministerium 1810—185. Mit Bildnis. Gotha 1911. Friedrich Andr. Perthes N. G. K 8'40. —

Salonska knjižica XIII.: Darija. Češki napisal Julius Zeyer. Vest. Roman iz serije „Rodbina Muratovih“. Ruski spisal A. P. Seljev-Mihaljov. Prevel F. A. P...č. V Gorici 1911. Str. 380. Cena K 2'80 broš.; K 3'80 vez. po pošti 20 v. več. Zal. „Goriška tiskarna“ A. Gabršček.

Svetovna knjižica XI.: Velika vas. Roman. Francoski spisal Edgar Monteil. Poslovenil F. K. — Str. 284. — Cena broš. K 2'40, vez. K 3'40; po pošti 20 vin. več. — V Gorici 1911. Zal. „Goriška tiskarna“ A. Gabršček.

Slovanski svet. Zemljepisna in statistična slika današnjega slovanstva. Napisal prof. Lubor Niederle. Poslovenil in uredil dr. I. A. Glonar. S karto. V Ljubljani 1911. Str. 306. Cena K 4'50. Založila „Omladina“. (Znanstvene knjižnice „Omladine“ III. knjiga.)

Založništvo L. Schwentner v Ljubljani,

Prešernova ulica št. 3

priporoča nastopne nove svoje publikacije.

Cankar Ivan, Volja in moč. Broš. K 2[—], vez. K 3[—]. V treh povestih: Melila, Mira, Dana, nam kaže pisatelj disharmonijo med voljo in močjo na umetnikih, ki hrepene po najvišjem cilju, pa omagajo in se končajo spoznavši, da je cilj previsok, moči prešibke. Njih volja jih žene v obupni konec. Pisane so te povesti s tako sugestivno silo, kakršna teči le v Cankarjevem peresu.

Janka Kersnika, Zbrani spisi. XI. sešitek: Kersnik in njegova doba. Spisal dr. Ivan Prijatelj. Kritika je soglasno priznala nenavadne sposobnosti dr. J. Prijatelja ter ga označila kot tistega, ki je poklican, da nam napiše moderno zgodovino slovenske književnosti in kulture. To knjigo bi moral imeti vsak slovenski inteligent. Cena K 2:50.

Leta 1911 izide še 12. sešitek kot drugi del spisa »Kersnik in njegova doba«, s čimer bo de zbirka končana.

Zbrani spisi Janka Kersnika obsegajo doslej 5 zvezkov v eleg. platneni vezbi po K 6[—], v fini pol franc. vezbi po K 7[—].

Kristan E., Samosvoj. Drama v 5 dejanjih. Broš. K 2[—], vez. K 3[—]. O tem najnovejšem dramatičnem delu se je že izrazila literarna kritika najlaskaveje in je tudi uvrščeno v letošnji repertoire slov. gledišča v Ljubljani. Zanimiva je ta drama v svoji vsebini in po svojem izbrušenem dialogu, vled česar se priporoča tudi v čitanje.

Kraigher Al. dr. Školjka. Drama v 3 dejanjih. Broš. K 2[—], vez. K 3[—]. Doslej neznan slov. dramatik je posegel z veliko smelostjo v življenje sedanje, v lažnjivi morali živeče družbe in nam jo predstavil v prizorih nad katerimi se bodo moralisti zgražali polni ogorčenja. Drama izzvani disonanco in gotovo zapusti globok sled v vsakem mislečem čitatelju.

Milčinski Franc, Pravljice. Z izvirnimi risbami Maksima Gasparija in F. Birolle. Cena eleg. vez. K 4[—]. Knjiga, kakršna še ni izšla v naši literaturi. Polna prave slov. poezije, primerna otroški fantaziji, pa tudi doraslemu človeku, ki se ob nje čitanja ne more ubraniti onemu posebnemu občutku, kakršen nam polje v duši, kedar se zamislimo in utopimo v mlada leta. Duša slov. ljudstva gleda iz te knjige. Najlepša hvala, ki se more o nji izreči!

Beg A., Slovensko-nemška meja na Kočevskem. Z zemljevidom. Cena broš. 80 vin. Pisatelj je že poznan po drugih sličnih razpravah, v katerih nam je zabeležil z nenavadno natančnostjo in podrobnostjo položaj Slovencev v narodnem, gospodarskem in političnem oziru tam, kjer mejé s tujci. Na podstavi Begovih spisov bo šele mogoče sestaviti pregledno celotno sliko našega položaja, kl, žalibog, ni tak, da nas ne bi navdajal s skrbjo glede bodočnosti.

Trdina Janez, Zbrani spisi. Izšla je že deveta knjiga z zanimivimi, doslej nepriobčenimi pripovestmi. Zanimanje za Trdinove spise raste, lahko se reče, od knjige do knjige. Slov. narod spoznava, kako neizmerno ga je ljubil pokojni pisatelj, s kako skrbnostjo je studiral njegove vrline in napake. Zato pa postane Trdina nedvomno ljubljeneč naroda, eden izmed onih, ki si jih zapiše narod v srce. Trdinove spisi v roke, kdor hoče kaj govoriti o Slovencih!

Cena IX. knjigi broš. K 2:50, eleg. vez. K 3:70.

Založništvo L. Schwentner vabi nadalje na naročbo Novih Akordov, ki so se razširili z devetim letnikom tudi v glasbeno revijo, v nastopajočem, desetem, pa dobe novo, elegantnejšo opremo z izvirnimi inicialami in vinjetami. Novi Akordi so edini slov. glasbeni zbornik, ki se pod spretno redakcijo dr. J. G. Kreka vzdržuje že celo desetletje in častno izpolnjuje svoje kulturno poslanstvo.

Cena se vkljub znatnim stroškom za lepšo zunanjo obliko ni nič zvišala in znaša za vse leto K 10[—], za pol leto K 5[—], za posamezne številke K 2[—].